

Makalenin Geliş Tarihi: 04.02.2021

1. Hakemin Rapor Tarihi: 19.03.2021

2. Hakemin Rapor Tarihi: 05.02.2021

Kabul Tarihi: 22.03.2021

TÜCCARZADE İBRAHİM HİLMİ ÇİĞİRAÇAN’IN “ÇOCUKLARA AHLAK DERSLERİ - MALUMAT-I AHLAKİYE” ESERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (Araştırma Makalesi)

Mehmet Ali ER (*)

Öz

Eğitimde öğrencilerin toplum tarafından kabul gören ahlaki değerlerle donatılması, o toplumun kültürünün devamında önemli rol oynamaktadır. Sağlıklı bir toplum inşası için bilgiye, güzel ahlakın da eşlik etmesi gerekmektedir. Dinî terbiyenin ve güzel ahlakın ek-sikliğinin millî terbiyeyede olumsuz yönde etkisinin olacağını belirten ve maarif alanında hizmet verenlerden biri de İbrahim Hilmi ÇİĞİRAÇAN’dır. Birçok eser telif eden İbra-him Hilmi’nin bu bağlamdaki bir çalışması da “Çocuklara Ahlak Dersleri” adlı eseridir. “Yazıldığı dönemin maarif nezaretinin en son müfredat programına göre tertip edilmiş ve en küçük çocukların seviye-i fikriyesine göre yazılmıştır” ifadesiyle meydana getirilmiş ve ibtidai mekteplerde bir ders kitabı olarak okutulmak için hazırlanmıştır. Kitap üç kı-sımdan oluşmuştur; birinci kısım sahip olması arzulanan ahlaki değerleri ve kaçınılma-sı gereken davranışları (Malumat-ı Ahlakiye), ikinci kısım sağlığın korunması ve önemi (Malumat-ı Sihhiye) ve son kısım ise vatandaşlık eğitimi (Malumat-ı Medeniye)dir. Bu çalışmada, “Malumat-ı Ahlakiye” olan birinci kısmı incelenecektir. 36 ana başlık ve 127 alt başlıktan oluşan birinci kısım; mutlu, çalışkan, ahlaklı bir birey ve Allah’a iyi bir kul yetiştirmek amacıyla yazılmıştır. Sade bir dille yazılan eserde, her bir ana başlığın altına konuyla ilgili birkaç alt başlık verilmiş ve yer yer bu konular tarihî olaylarla, hikâyelerle, atasözleriyle, deyim ve hadislerle desteklenmiştir. Çocuğun konuyu pekiştirmesi için ko-nuların sonuna konuyla ilgili olan “Sualler” başlığı altında sorular eklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tüccarzade İbrahim Hilmi, Çocuklara Ahlak Dersleri, Malumat-ı Ahlakiye, Ahlak, Değerler Eğitimi.

*) Öğr. Gör., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Mehmet Tanrıkulu Sağlık Hizmetleri Meslek Yük-sekokulu Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü Çocuk Gelişimi Programı
(e-posta: muhammedalier@gmail.com), ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4416-4421>

**An Investigation on “Moral Courses for Children-Malumat-ı Ahlakîyye-“
by Tuccarzade İbrahim Hilmi Çığıracan**

Abstract

Equipping students with moral values accepted by the society plays an important role in the continuation of the culture of that society. In order to build a healthy society both bodily and mentally, morality must be comrade to knowledge. İbrahim Hilmi ÇIĞIRAÇAN is one of those working in the field of education, stating that the lack of religious education and good morality will have a negative effect on national education. One of the works of İbrahim Hilmi, who penned lots of works in this context is the book called as “Moral Courses for Children”. It was framed with the statement “It was organized according to the latest curriculum of the Ministry of Education of the period, it was written according to the level of the youngest children” and it was prepared to be taught as a textbook in Primary schools. The book consists of three parts, first part is the moral values that he desired, and the behaviors to be avoided, the second part is the protection and importance of health, and the last one is the citizenship education. In this study, the first part of this book, moral knowledge “Malumat-ı Ahlakîyye”, will be examined. The first part, consisting of 36 main titles and 127 subtitles was written with the aim of raising a happy, hardworking, moral and good individual to God. The book was written in plain language, a few subtitles are given under each main title and these topics are supported with historical events, stories, proverbs, idioms and hadiths. In order for a child to consolidate the topic, questions were added at the end of each topic under the title of "questions".

Keywords: Tuccarzade İbrahim Hilmi, Moral Courses for Children, Malumat-ı Ahlakîyye, Moral, Values education.

1. Giriş

Günümüzde “Değerler Eğitimi” adı altında verilen ahlak eğitimi; toplumsal açıdan birleştirici bir olgu, bireysel açıdan da davranışsal özelliğın olumlu yönde yönlendirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Öğrencilerin yalnızca akademik başarılarını esas almak ve bununla beraber manevi açıdan gereklilik arz eden ahlaki değerleri vermemek, değerlerimizin kültür emperyalizmi altında tarih sayfalarına bırakılmasına sebep olacaktır. Madden ve manen güçlü bir millete kılavuzluk eden ahlaki değerlerden yoksun olarak yetiştirilen toplumun, ruhsuz ve maneviyatsız bir şekilde ayakta kalması imkansızdır.

Milletlerin ulusal ahlaki değerlerinin küreselleşme adı altında yok edildiğı günümüzde ahlaki değerlerimize daha sıkı sarılmalı, çocuklarımızın eğitiminde ahlakî değerlere daha fazla yer verilmelidir.

Ahlak kelimesi, Arapça hulk kelimesinin çoğulu olup; “1. Bir toplum içinde kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları, aktöre, sağtöre. 2. Huylar.” (Türk Dil Kurumu [TDK], 2020), “huylar, hasletler, seciyeler, tabiatlar” (Bilmen, 1967) gibi anlamlara gelmektedir.

Geçmişten günümüze kadar bütün milletlerin, sahip olduğu ahlaki değerleri eğitim yoluyla toplumunun fertlerine aktarmaya çalışmakta oldukları bilinmektedir. Birçok eğitim alanında olduğu gibi ahlak eğitiminde de örnek olmak büyük önem taşır. Özellikle bu konuda çocuğun ilk eğitim kurumu olan ailesine büyük görev düşmektedir.

Saygı ve benzeri ahlaki değerlerin kazandırılmasında çocuklara, her şeyden önce anne babaların örnek teşkil etmeleri gerekmektedir. Çünkü okul ve çevreden önce, çocukların kişiliklerinin şekillenmesinde ailelerin önemli bir payı bulunmaktadır. Değerler olarak kendi kişiliğimizde oluşmamış olan ya da bizde olmadığı hâlde çocuğumuza kazandırmak istediğimiz bir değer onlarda oluşmasını gerçekleştirmek çok zor olacaktır. Rehber olduğumuz bir süreçte, çocuklara sözde değil de davranışsal bir şekilde örnek olmalıyız (Er ve Ulaş, 2020, s. 214).

Çocuklara ahlaki değerler kazandırılmaya çalışılırken, toplumun yapı taşı olan ve davranışları ile model olan ailenin, eğitim- öğretim kurumlarının eğitim sürecine dâhil edilmesi bu değerlerin kazandırılmasını kolaylaştıracaktır. Sağlanan okul-aile iş birliği ile iki kurum da birbirini desteklemeli ve değerlerin kazandırılmasında sabırlı ve davranışlarıyla bu değerlerin uygulayıcısı olmalıdır.

Bireyler, okullarda değerlerin kazandırılmasıyla toplumda yaşamaya hazır hale gelir. Bunun sonucu olarak toplumda var olan bazı olumsuz davranışların o nispette azaldığı görülür. Bu sebeple bireylerde ahlakî davranışların oluşmasını sağlayan değerlerin kazandırılması okulların hedefleri arasında yer almalıdır (Ekşi, 2003).

Ahlak vericilikte en esaslı iş, örnek olmaktır. Şu halde mürebbi yani muallim ve müdürler, talebeye örnek olmalıdırlar. Gence kazandıracağımız ahlakı, ona ancak kendi hareketlerimizle aşlayabiliriz. Gençler, iyilik ve fenalıklarıyla, mürebbilerin manevi varlıklarının bir nevi çıkartmasıdır. Özümüzle sözlerimiz arasındaki başkalık, genç ruhlar için en müthiş zehir tesirini yapar (Topçu, 2016, s. 201-202).

Toplumlar, kültürlerinin devam ettiricisi olan bu ahlaki değerleri kazandırmak için eğitimin bütün dönemlerinde ahlakî derslere yer vermiş ve ahlaki değerleri içeren kimi eserleri ders kitabı olarak okutmuşlardır. Bununla sağlam, sağlıklı ve ahlaklı bir toplum inşa etmeyi amaçlamışlardır. Bu doğrultuda çocuklar için yazılmış kitaplardan biri de çalışmamızın konusunu oluşturan ve Tüccarzade İbrahim Hilmi ÇİĞİRAÇAN tarafından kaleme alınan "Çocuklara Ahlak Dersleri" kitabıdır.

2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışmanın amacı, Tüccarzade İbrahim Hilmi ÇİĞİRAÇAN tarafından yazılan ve üç kısım olacak şekilde tasarlanan "Çocuklara Ahlak Dersleri" adlı eserin, birinci kısmını teşkil eden ve ahlaklı bireyler meydana getirmeyi hedefleyen, ahlaki değerlerle ilgili bilgiler veren "Malumat-ı Ahlakiye" adlı eserin incelenmesidir.

Yazıldığı dönemin eğitim anlayışı ve eğitim sistemi hakkında ipuçları vermesi, günümüz kök değerlerini içermesi ve bu değerlerle ilgili fikirler vermesi açısından önemli bir değerler eğitimi kitabıdır. Ülkemizde de eğitim sistemiyle beraber bu bağlamda müfredatlarla beraber öğrencilere kazandırılması hedeflenen kök değerler şu şekildedir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2017):

- Adalet
- Dostluk
- Dürüstlük
- Öz Denetim
- Sabır
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

3. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kapsamında incelenmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olay ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analiz edilmesidir (Yıldırım ve Şimşek, 2009). Çalışmada öncelikle yazar ve eserleri hakkında kısa bir bilgi verilmiş ardından “Çocuklara Ahlak Dersleri- Malumat-ı Ahlakiye” isimli eser genel özellikleri, dil ve kullanımı, anlatım yöntemi açısından incelenerek sonuç ve değerlendirmede bulunulmuştur.

4. Araştırmanın Etiği

“Tüccarzade İbrahim Hilmi Çığıracan’ın Çocuklara Ahlak Dersleri- Malumat-ı Ahlakiye Eseri Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmanın yazım sürecinde, İbrahim Hilmi Çığıracan’ın yazmış olduğu, Osmanlıca “Çocuklara Ahlak Dersleri- Malumat-ı Ahlakiye” kitabının birinci ve ikinci tabı göz önünde bulundurularak bilimsel etik ve kurallara dikkat edilmiştir. Başka kaynaklardan yapılmış olan atıflar doğru bir biçimde verilmiştir. Çalışma başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

5. Tüccarzade İbrahim Hilmi ÇIĞIRAÇAN

A. Hayatı

Tüccarzade İbrahim Hilmi 1880 yılında Romanya’nın Tulça (Tulcea) kasabasında doğdu. İlköğrenimini ailesinin 1883 tarihinde göç ettiği İstanbul Sarıgül semtinde tamamladı. On beş yaşında İkdam gazetesine abone memuru olarak basın hayatına

ilk adımını atan ve o yıllarda dinî bilgisini arttırmak amacıyla cami derslerine devam eden İbrahim Hilmi "Nevsal-i Kütübhane-i İslam (1314)" adlı eserini neşretmiştir. Dinî eserlerin yanında askerlikle ilgili kitaplar da yayımlayan İbrahim Hilmi, Ahmed Refik, Osman Senai, Cemal Bey (Paşa) gibi asker yazarlarının da eserlerinin ilk yayımcısı oldu (Albayrak, 1993).

Meşrutiyetin ilanıyla yayım hayatına başlayan ve resimli ilk günlük gazete olma özelliğine sahip, 83 sayı ile kısa ömürlü olan Millet (1908) gazetesini çıkarmıştır. Kitaphane-i İslam ve Askerî (1896) yayınevini kurmuştur. İbrahim Hilmi, 3 Kasım 1928'de yayınlanan harf inkılabı sonrası büyük bir sıkıntı yaşamıştır. Harf inkılabıyla beraber eski harflerle basılmış olan birçok kitabı değersiz hâle gelmiş, okul müfredat programlarındaki gerçekleştirilen değişikliklerle yayınevini basmış olduğu kitapların müfredat dışı olarak kabul edilmesi bu sıkıntıyı arttırmıştır (Erşahin, 2004).

Cumhuriyet'in ilanından sonra yayımcılığını Kitaphane-i Hilmi ve Hilmi Kitabevi isimleriyle 1960'a kadar devam ettirmiş ve o dönemin en kıdemli naşiri olarak hizmetini almış yedi yıl sürdürmüştür. 12 Haziran 1963 yılında ölen İbrahim Hilmi Çığıracan, Zincirlikuyu Mezarlığı'na defnedilmiştir (Albayrak, 1993).

B. Eserleri

Kurmuş olduğu kitabevi ile binlerce kitabın neşredilmesini sağlayan ve birçok alanda kendisi de eser yazan İbrahim Hilmi'nin eğitim ile ilgili bazı eserleri şunlardır:

- Memalik-i Osmaniyye Cep Atlası (1323), İstanbul, Kütüphane-i İslam ve Askerî.
- Maarifimiz ve Servet-i İlimiyemiz: Felaketlerimizin Esbabı (1329), İstanbul, Kütüphane-i İslam ve Askerî.
- Çocuklara Ahlak Dersleri- Malumat-ı Ahlakiye (1328), İstanbul, Kütüphane-i İslam ve Askerî.
- Çocuklara Ahlak Dersleri- Malumat-ı Sıhhiye (1328), İstanbul, Kütüphane-i İslam ve Askerî.
- Herkese Mahsus Yeni Harflerle Resimli Türkçe Alfabe (1928), İstanbul, Hilmi Kitaphanesi.
- Altun Kitab Çocuklara İlk Kıraat(1335), İstanbul, Kütüphane-i Askerî.
- Müslüman Çocuk- Yeni İlmihâl (1326), İstanbul, Mahmud Bey Matbaası.
- Çocuklara İlk Coğrafya (1325), İstanbul, Mahmud Bey Matbaası.
- Umumi Ceb Atlası (1324), İstanbul, Kitabhane-i Askerî.

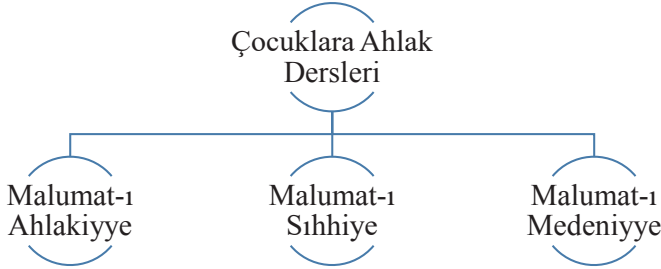
6. Çocuklara Ahlak Dersleri- Malumat-ı Ahlakiye

Tüccarzade İbrahim Hilmi ÇİĞİRAÇAN tarafından yazılan Çocuklara Ahlak Dersleri-Malumat-ı Ahlakiye adlı eserin inceleneceği bu çalışmada öncelikle "Çocuklara Ahlak

Dersleri” ile ilgili genel bilgiler verilecektir. Sonra bu çalışmamızın konusunu teşkil eden ve “Çocuklara Ahlak dersleri” adlı eserin birinci kısmını oluşturan “Malumat-ı Ahlakiye” adlı eser ile ilgili genel bilgiler, çocuklara kazandırılmak istenilen iyi huylar ve kaçınmaları gereken kötü huylar, değerlerin öğretiminde kullanılan yöntemler hakkında bilgiler verilecektir.

6.1. Çocuklara Ahlak Dersleri

İbrahim Hilmi Çığırca tarafından yazılan “Çocuklara Ahlak Dersleri” isimli kitap, yazar tarafından belirtildiğine göre çocuklar için iptidaiyede (ilkokullar) okutulmak için tasarlanmıştır. Eserin üç kısımdan meydana geldiği ve her sene bir kısım okutulacak şekilde planlandığı Malumat-ı Ahlakiye kitabının sonundaki ifadeden anlaşılmaktadır. Birinci kısım olan Malumat-ı Ahlakiye’nin (1328) birinci tabının son sayfasında, birinci sene bu kitap okutulduktan sonra diğer kitaplara işareten, “Bundan sonra ahlak derslerinin ikinci kısmı (Nesayih-i Sıhhiye), üçüncü kısmı olan (Vezaif-i Medeniye) okunacaktır.” şeklinde ifade etmiştir. Eserin birinci kısmının ikinci tab’ında “Nesayih-i Sıhhiye” adı yerine ikinci kısım “Malumat-ı Sıhhiye”, “Vezaif-i Medeniye” yerine “Malumat-ı Medeniye” başlığı kullanılmıştır.

Şekil 1. Çocuklara Ahlak Dersleri Adlı Kitabın Kısımları

“Çocuklara Ahlak Dersleri” yukarıdaki şekilde de gösterildiği gibi üç kısımdan oluşacak şekilde hazırlanıp basılmak istenmiştir. Bu eserin kısımları hakkında kısa bilgi ve önem, birinci kısmın kapağında kısaca şu şekilde ifade edilmektedir.

- Malumat-ı Sıhhiye

“Hıfzıssıhha Dersleri”

“Çocuklara hıfzıssıhhayı en sade bir üslupta anlatır. Ve çocukların en muhtaç oldukları hıfzıssıhha kavaidini tatlı tatlı anlatır. Resimlidir.”

- Malumat-ı Medeniye

“Çocuklara vatanperverlik ve millet hislerini, Osmanlılığı, hürriyet ve meşrutiyeti, terbiye-i ictimaiyeyi, fikir teşebbüsü, sanat ve ticareti talim eyler. Bu kitap şimdiye kadar çocuklara asla anlatılmayan malumat-ı medeniye en sade ve en basit usullerle talim eder.”

6.2. Malumat-ı Ahlakiye

6.2.1. Genel Bilgiler

İbrahim Hilmi tarafından yazılan bu eserin tespit edebildiğimiz iki baskısı bulunmaktadır. Çalışmamızın konusunun teşkil eden eser, ikinci baskı olup onun üzerinde inceleme yapılacağı için birinci baskıya kısaca değinilecektir. Birinci baskısı 1328 (1912) yılında, Sırat-ı Müstakim Matbaasında basılmıştır. Sayfa sayısı, iç kapaktan başlatılmış olup 64'tür. Kapağının ve kapak sayfasından sonra gelen, kitabın künyesini oluşturan iç kapak sayfasının üzerinde eserin okutulacağı sene, eserin adı, kim tarafından yazıldığı, basıldığı yer, basıldığı matbaa ve basım tarihi ile ilgili bilgiler verilmektedir. İç kapaktan sonra yazar, eserin mukaddimesi sayılabilecek "Birkaç Söz" başlığı altında dönemin maarifine serzenişini dile getirmiş, eserin niçin ve nasıl yazıldığı ile ilgili kısa bilgiler vermiştir. Birinci baskısında çocuklara kazandırılmak istenenle, kaçınmaları istenen ahlaki davranışlar ana başlıklar şeklinde numaralandırılarak verilmiş, altında onların açıklaması olacak şekilde alt başlıklar verilmiştir. Birinci baskısında, 35 ana başlık hatayla art arda aynı numaralandırmanın yapılması sebebiyle 34 ana başlık şeklinde gösterilmiştir. Aynı hatadan dolayı, 122 alt başlığı bulunan eserin alt başlıkları ise 117 olarak gösterilmiştir. İkinci baskısında olup, birinci baskısında ana başlık altında ele alınmayan konu "Kin"dir.

İkinci baskısı ise 1332 (1916) yılında Şems Matbaasında basılmıştır. Sayfa sayısı iç kapaktan başlatılmış olup, mukaddime yazılmayan ikinci baskısının sayfa sayısı 64'tür. Dış kapak ve arkasından gelen iç kapak sayfasının üzerinde genel olarak eserin okutulacağı sene, eserin adı, kim tarafından yazıldığı, basıldığı yer, basıldığı matbaa ve basım tarihi ile ilgili bilgiler verilmektedir. İki baskının da dış ve iç kapağı üzerinde eser ile ilgili İbrahim Hilmi tarafından eserin önemini ifade eden "Maârif nezâretinin en son müfredât programına göre tertûb edilmiş ve en küçük çocukların seviye-i fikriyyesine göre yazılmıştır." şeklinde bir açıklama yazılmıştır. İkinci baskısında da ahlaki davranışlar ana başlıklar şeklinde numaralandırılarak verilmiş, altında onların açıklaması olacak şekilde alt başlıklar verilmiştir. Matbaa hatası ikinci baskısında da bulunmaktadır. Ana başlıklar 35, alt başlıklar ise 125 olacak şekilde numaralandırılmıştır. Ancak ana başlıklar ve alt başlıklar sayıldığında bunların bazı başlık numaralarının hatayla art arda tekrar yazıldığı görülmektedir. Dolayısıyla ikinci baskı 36 ana başlık ve 127 alt başlıktan oluşmaktadır. İkinci baskısında olup, birinci baskısında ana başlık altında ele alınmayan konu "Kin"dir. Ana başlıklar, yer yer tarihî olaylarla, hikâyelerle, deyim, atasözleriyle ve hadislerle desteklenmiştir. Konuların pekiştirilmesi amacıyla konuların altına o konuyla ilgili çocuğun cevaplandırılması istenen sorular "Sualler" başlığı altında verilmiştir.

Eserin, birinci baskısında "Birkaç Söz" başlıklı mukaddimesi sayılabilecek olan yazısında ibtidaiye yani ilkokullarda okutulmak için yazıldığı yazar tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

"İşte şu kitap, naçiz olmakla beraber bugün ibtidaiyede okunan vezâif-i medeniyelerin, ahlak kitaplarının en sadesi, en basiti ve en istifadelisidir" (Çiğiraçan, 1912).

6.2.2. Malumat-ı Ahlakiye'nin İçerik Olarak İncelenmesi

Yukarda belirtildiği gibi eser 36 ana başlık ve 127 alt başlıktan oluşmaktadır. Bu bölümde Malumat-ı Ahlakiye'de yer alan ahlaki davranışlar ve işlenişi ile ilgili bilgi verilmiştir. Her başlık altında, metnin orijinalinden belirtilen değeri örnekleyen ifadeler eklenmiştir.

Tablo 1. Malumat-ı Ahlakiye'de Yer Alan İyi ve Kötü Huylar

Edinilmesi İstenen İyi Huylar	Kaçınılması İstenen Kötü Huylar
✓ Ailenizi Seviniz	✓ Düşmanlık
✓ Büyük Baba ve İhtiyar Nine	✓ Yalancılık
✓ Tevazu	✓ Kibir ¹
✓ Kardeşlik	✓ Boşboğazlık
✓ Evimiz	✓ Zevzeklik
✓ Mektep	✓ Hoşnutsuzluk
✓ Çalışkanlık	✓ Tembellik
✓ Arkadaşlık (Dost)	✓ Korkaklık ve Mahcupluk
✓ Cesaret	✓ Zulüm- Merhametsizlik
✓ Doğruluk	✓ Riyakârlık
✓ Açık Sözlülük	✓ Münafıklık-Zem-İftira
✓ Nezaket	✓ Sarhoşluk
✓ İntizam	✓ Hata ve Cezası
✓ Sabır ve Tahammül	✓ İhmalcilik
✓ Şükran-ı Nimet	✓ Aldatmak – Aldanmak
✓ Hakkaniyet	✓ Hırsızlık (Sirkat)
✓ Meram	✓ Kin
✓ Kendi Kendine Hâkim Ol	
✓ Vazife	
✓ Cenab-ı Hak	

6.2.2.1. Ailenizi Seviniz

Bu başlık altında, iki alt başlık ve yedi soru verilmiştir. Çocuğun sağlık, beslenme ve bakımında ebeveynlerin oynadığı büyük rol anlatılmıştır. Ayrıca iyi çocukların, anne- babalarını sevmeleri gerektiği şu şekilde ifade edilmiştir:

1) Eserde “Kibir ve Tevazu” aynı başlık altında açıklanmıştır. Burada, tevazu edinilmesi istenen iyi davranışlardan olduğu için ayrı yazılmıştır.

"İyi yürekli çocuklar, anne ve babalarını severler, daima güler yüzle kendilerine itaat ederler" (Çığıracı, 1332, s.2).

6.2.2.2. Büyük Baba ve İhtiyar Nine

Bu başlık altında, iki alt başlık ve altı soru verilmiştir. Çocukların, büyük baba ve ninelerine karşı yardımda bulunmaları, tatlı dilli ve nazik olmaları gibi konular üzerinde durulmuştur.

"Çocuklar,... Bunun için nazik, itaatli olunuz ve kalplerini kıracak yaramazlıkta bulunmayınız" (Çığıracı, 1332, s.3).

6.2.2.3. Kardeşlik

Bu başlık altında da dört alt başlık, yedi soru ve "Kardeşler" adlı bir hikâye verilmiştir. Kardeşler arasındaki sevgi ve saygının öneminden ve kardeşler arasındaki birliğin önemi üzerinde durulmuştur. "Kardeşler" başlığıyla verilen hikâyede hastalanan küçük kardeşe, diğer kardeşlerin gösterdiği ilgiyle bu davranış pekiştirilmek istenmiştir.

"Oh, kardeş muhabbeti ne güzel şey! Bir yerde büyüyorlar, bir yerde oturuyorlar, bir yerde yaşıyorlar, bir mektepte okuyorlar, ne büyük saadet" (Çığıracı, 1332, s.4).

6.2.2.4. Evimiz

Bu başlık altında, iki alt başlık ve dokuz soru verilmiştir. Kişinin evini sevmesi üzerinde durulmuştur.

"Küçük bir bahçe içinde dört duvarlı evimizi pek severim. Çünkü ben, bu ev içinde doğdum" (Çığıracı, 1332, s.5).

Konunun önemini kavratmak için zaman zaman aşırıya kaçıldığı görülmektedir:

"Mektepte bile daima evimi düşünürüm" (Çığıracı, 1332, s.6).

6.2.2.5. Mektep

Bu başlık altında, dört alt başlık, on yedi soru ve bir hikâye bulunmaktadır. Okulun ve okumanın önemi, öğretmene ve okul arkadaşlarına karşı gösterilmesi istenen davranış, cehaletin sebepleri üzerinde durulmuştur. "Niçin mektebe gidiyorsunuz?" adlı hikâye ile öğretmenin, bir öğrencinin okula gitmedeki amacının ne olması gerektiğini kavratmak istediği görülmektedir.

"Bütün fenalıklar, fakirlikler hep cehaletten doğar. Okuyanlar, rahat ve mesuttur. Hiçbir keder bunlara yaklaşamaz" (Çığıracı, 1332, s.7).

6.2.2.6. Çalışkanlık

Bu konu başlığı altında üç alt başlık ve on soru verilmiştir. Çalışmanın önemi üzerinde durulmuş ve çevresinde bulunan insanlardan, hayvanlardan örnekler verilerek çalışmanın insana getirdiklerinden söz edilmiştir.

“Çalışmak insanın en güzel eğlencesidir. Çalışmaktaki lezzet ve eğlence hiç bir şeyde yoktur” (Çığıracan, 1332, s.10).

Konunun önemi vurgulanırken bazı başlıkların açıklamasında olduğu gibi bu başlık altında da çocuğun gelişimini olumsuz yönde etkileyecek cümleler kullanılmıştır:

“Çalışmayan insanın yaşamaya hakkı yoktur. Zaten çalışmayan daima fakir ve sefil-dir” (Çığıracan, 1332, s.9) gibi cümleler örnek gösterilebilir.

6.1.2.7. Tembellik

Bu başlık altında altı alt başlık, sekiz soru ve bir hikâye yer almaktadır. Tembelliğin kötü sonuçları üzerinde durulmuştur. “Ahmet nasıl hayırsız oldu?” hikâyesinde yer alan Ahmet isimli çocuğun, eğitiminde göstermiş olduğu aksaklıktan ve neticesinde okuldan herhangi bir kazanım elde edemediğinden, bir işe başladığından ancak orda da gösterdiği tembellikten dolayı düşmüş olduğu kötü durumlardan bahsedilmiş, kişinin bu davranıştan uzak durması gerektiği vurgulanmıştır.

“Sarhoşluğun, hırsızlığın, bütün kötülüklerin başlangıcı tembelliktir” (Çığıracan, 1332, s.11).

6.1.2.8. Arkadaşlık (Dost)

Bu başlık altında üç alt başlık, sekiz soru verilmiştir. Arkadaş ve dostların sahip olması gereken olumlu davranışların önemi vurgulanmış, olumsuz davranışları olan kişilerle yapılan arkadaşlığın sonucunda, kişinin de o duruma düşeceği belirtilmiştir.

“Arkadaşınız iyi yürekli, güzel terbiyeli olursa sizde ona benzersiniz. Fena olursa, sizde fena olursunuz” (Çığıracan, 1332, s.13).

6.1.2.9. Düşmanlık

Bu başlık altında dört alt başlık ve sekiz soru verilmiştir. Düşmanlığın olumsuzlukları üzerinde durulmuş, bu tavrı kendisine karşı sergileyen kişiye aynı tarzla değil de iyilikle karşılık vererek, affetme yoluyla düşmanlığın yok edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

“Düşmanınızı daima iyilikle karşılayıp mahcup ediniz. İyiliğin, doğrulun karşısında her şey söner. İşte fenalığa iyilikle mukabele eden daima bahtiyardır” (Çığıracan, 1332, s.15).

6.2.2.10. Doğruluk

Doğruluk konusu, üç alt başlık, on soru ve bir hikâye ile verilmiştir. Kişinin sözüne sadık olması, doğruluktan taviz vermemesi ve kendisine söylenen sırları kimseye söylemesi üzerinde durulmuştur. Hikâyede yer alan Veli isimli bir çocuğun, yer de bulmuş olduğu çakıyı sahibine vermesiyle ve göstermiş olduğu doğru davranışla konu desteklenmiştir.

“Daima sadık ol. Bunun için vaatlerini geri alma, sana söylenen ve namusuna emniyet edilen sırları başkalarına söyleme” (Çığıracan, 1332, s.16).

6.2.2.11. Yalancılık

Bu başlık altında dört alt başlık, altı soru ve bir hikâye verilmiştir. Yalan söylemenin sebep olduğu olumsuz davranışlar dile getirilmiştir. Bir çoban hikâyesiyle, konuda yalan söyleyen Nuri isimli çocuğun, düştüğü zor durum üzerinden konunun önemi vurgulanmıştır.

“Yalancı doğruyu da söylese sözüne kimse inanmaz” (Çığıracı, 1332, s.17).

6.2.2.12. Açık Sözlülük

Bu başlık altında dört alt başlık, bir hikâye ve sekiz soru yer almaktadır. Osmanlıların, açık sözlü olmalarından ve açık sözlülüğün öneminden bahsedilmiştir. Doğru ancak hakaret şeklinde algılanacak olan sözlerin söylenmemesi gerektiğinden de söz edilmektedir. “Söylenecak Hakikat, Söylenmeyecek Hakikat” adlı hikâyede yer alan yarasa ile serçe arasındaki konuşmalarla açık sözlü olmanın yeri ile bazı hakikatlerin açık bir şekilde ifade edilmemesi gerektiği vurgulanmıştır.

“Birisine söylendiği zaman hakaret yerine geçecek acı hakikatleri söylememek daha faydalıdır” (Çığıracı, 1332, s.19).

6.2.2.13. Kibir ve Tevazu

Bu başlık altında dört alt başlık, yedi soru verilmiştir. Bilmediğini sorup öğrenmenin tevazu, sormayıp öğrenmekten kaçınmanın ise kibir yani büyüklenme alameti olduğu vurgulanmıştır. Çalışkan olan birinin tevazu sahibi, nazik olduğu ve herkes tarafından sevildiği belirtilmiştir.

“Bilmediğiniz şeyleri öğreniniz ve bilenlere sorunuz. Noksanlarımızı sorup öğrenmek ayıp değildir” (Çığıracı, 1332, s.20).

Bu başlık altında da pedagojik açıdan çocuğun gelişimini olumsuz etkileyen ifadeler bulunmaktadır.

“Kibirli olan ailesinden utanır, etrafındakilerden utanır. Kendini daima büyük görür. Hâlbuki böyle bir adam zavallı ve alçaktır... Böyle bir adam ahmaktır ve yaşamağa müstahak değildir” (Çığıracı, 1332, s.20-21).

6.2.2.14. Nezaket

Konu başlığı altında beş alt başlık, yedi soru ve bir hikâye verilmiştir. Nezaketin öneminden ve saygılı olmanın öneminden söz edilmiştir. “Nazik Kız” adlı hikâyede yer alan Fatma isimli bir kızın, öğretmen ve misafirlere karşı göstermiş olduğu olumlu davranışlarla bu değerın önemi vurgulanmaya çalışılmıştır.

“Daima nazik olmaya çalışınız. Nezakete küçük iken alışınız” (Çığıracı, 1332, s.22).

6.2.2.15. Boşboğazlık

Konu başlığı altında üç alt başlık verilmiş, konu atasözleriyle desteklenmiştir. Boşboğazlığın, çok konuşmanın dost ve başarının kaybına sebep olduğu, “Söz gümüş ise sükût altındır” (Çığıracı, 1332, s.24) atasözleriyle az konuşup çok çalışmanın önemi vurgulanmıştır.

6.2.2.16. Zevzeklik

Bu başlığın altında üç alt başlık, yedi soru verilmiştir. Çok konuşmanın meydana getirdiği olumsuz sonuçlar dile getirilmiş ve dinlemenin önemi vurgulanmıştır.

“Zevzeklik, insana çok şey kaybettirir. Yapacağı bir şeyi yapmadan başkalarına söyleyenler, her derdini her işini düşünmeden anlatanlar sonradan pişman olurlar” (Çığıracı, 1332, s.25).

6.2.2.17. Hoşnutsuzluk

Bu konu başlığı iki alt başlık, yedi soru ile beraber verilmiş, bir atasözü ile desteklenmiştir. Her şeyden şikâyet etmemek gerektiği, hayattan memnun olunması gerektiği vurgulanmıştır. “Arabanın en fena tekerleği daima gürültü yapar.” (Çığıracı, 1332, s.26) atasözleriyle de her şeyden şikâyet eden kişilerin özelliği vurgulanmış ve kimi başlıklarda olduğu gibi burada da teşbih sanatından faydalanılmıştır.

6.2.2.18. İntizam

Konu başlığı altında üç alt başlık ve altı soru verilmiştir. Düzenli olmanın ve her işi zamanında bitirmenin önemi ifade edilmiştir. Günlük vazifelerin ertelenmesi durumunda birikip hiçbirinin yapılmayacağı ve böylece kişinin düzenin bozulacağı belirtilmiştir.

“Oğlum, dünyada her iş zamanında yapılırsa, her şey yerli yerine konup bugünkü iş yarına bırakılmazsa işte o vakit intizam husule gelir” (Çığıracı, 1332, s.26).

6.2.2.19. İhmalcilik

Bu başlık altında üç alt başlık, beş soru verilmiş ve konu hikâye ile desteklenmiştir. Bütün işlerde kişinin, ihmalkârlık yapmaması, vazifelerine önem vermesi ve vazifelerini zamanında yapması gerektiği vurgulanmıştır. Küçük bir ihmalin nice başarıları ve mükâfatları kaybettireceği “Ali'nin İhmalciliği” adlı hikâyeye dile getirilmiştir.

“Küçük bir ihmal, büyük bir fırsat kaçıdır” (Çığıracı, 1332, s.27).

6.2.2.20. Cesaret

Dört alt başlık, on sorunun verildiği konu başlığı tarihî bir hikâye ile desteklenmiştir. Cesur olmanın önemi ifade edilmiştir. Osmanlıların Allah'tan başka kimseden korkma-

2) Söz konusu olan atasözüne herhangi bir kaynakta rastlanılmamıştır

dıkları belirtilmiş, konu başlığı 1293 Rus Harbi'ni konu alan "Cesur Bir Çocuk" hikâyesiyle desteklenmiştir. Hikâyenin kahramanı Ahmet isimli çocuğun, Rus askerlerinin eline düşmesi sonucunda göstermiş olduğu cesaret ile konunun önemi anlatılmıştır.

"Cesur bir adam hiç bir şeyden korkmaz" (Çığıracan, 1332, s.29).

6.2.2.21. Korkaklık ve Mahcupluk

Korkaklık ve Mahcupluk başlığı altında üç alt başlık ve yedi soru verilmiştir. Korkaklığın kötülüğünden söz edilmiş, kişinin sadece Allah'tan korkması gerektiği bir alt başlıkta verilmiş, konunun açıklamasında buna ilaveten kişinin anne babasından, hocasından ve memleketin kanunlardan da korkması gerektiği, bunların dışında ise hiçbir şeyden korkmamasına dair vurgu yapılmıştır. Diğer bazı konu başlıklarının anlatımında olduğu gibi burada da ağır ifadeler yer verilmiştir.

"Korkak bir çocuk alçaktır" (Çığıracan, 1332, s.32).

6.2.2.22. Zulüm-Merhametsizlik

Bu konu başlığı altında üç alt başlık, sekiz soru ve bir hikâye verilmiştir. Kimsenin incitilmemesi, insan ve hayvanlara eziyet verilmemesi gerektiği ifade edilmiştir. "Abdülhamid-i Sani" isimli hikâye ile konu desteklenmeye çalışılmıştır.

"Asla zalim olma. Yani kimseyi incitme. İnsan ve hayvanlara katiiyen eziyet etme" (Çığıracan, 1332, s.33).

6.2.2.23. Riyakârlık

Dört alt başlık, altı soru ve bir hikâye ile beraber verilmiştir. Riyakâr yani ikiyüzlülüğün kötülüğünden söz edilmiştir. Kişinin olduğu gibi görünmesi gerektiği vurgulanmıştır. "Riyakâr Hasan" adlı hikâyenin kahramanı olan Hasan'ın göstermiş olduğu riyakârlıkla konu ifade edilmeye çalışılmıştır.

"Kendisinde, esasen bulunmayan ve görünüşte her şey olabilen bir adam riyakârdır" (Çığıracan, 1332, s.34).

6.2.2.24. Münafıklık-Zem-İftira

Konu başlığı altında üç alt başlık, dokuz soru verilmiş ve konu bir hikâye ile desteklenmiştir. Kişinin başkalarının hatalarıyla uğraşmaması, gıybette bulunmaması, iftira atmaması gerektiği ifade edilmiştir. "Rıza'nın Kötülükleri" adlı hikâyede Rıza'nın, insanların hatalarını hemen açığa çıkardığı, kişilere suç isnat ederek iftira attığı ve sonuçlarında ceza gördüğü anlatılmıştır. Böylece hikâyeye Münafıklık-Zem-İftira davranışının kötülüğü aktarılmaya çalışılmıştır.

6.2.2.25. Sarhoşluk

Dört alt başlık, sekiz soru ve bir hikâyeye sarhoşluğun sebep olduğu olumsuz davranışlar anlatılmıştır. Sarhoşluğun meydana getirdiği olumsuz sonuçlar "Bir Sarhoşun

Akşamı” hikâyesiyle anlatılmak istenmiştir. Sarhoş kişilerin işlemiş oldukları bu kötü davranış yüzünden ailelerindeki huzuru da bozduğu ifade edilmiştir.

“Sarhoşluğa nefret etmek için bir sarhoşa bakınız, aklını kaybetmiş, daima, kavgaya hazır olsa bir rezildir” (Çığıracan, 1332, s.38).

6.2.2.26. Hata ve Cezası

Bu bölüm altında üç alt başlık, yedi soru ve bir hikâye verilmiştir. Hataların cezasız kalmayacağı, küçük görülen hataların birikerek daha büyük sonuçlara sebebiyet verdiği, işlenen bazı hataların sonucunda verilen cezaların, kişinin iyiliği için olduğu ifade edilmiştir. “Hasan’ın Hatası” hikâyesiyle okula gitmek isterken oyun oynayan çocuklara rastlayan ve onlarla oynayıp okula gidemeyen, kavgaya karışan Hasan’ın durumu ile konu ifade edilmiştir. Hikâyede yazarın abartıya kaçtığı bu konu başlığı altında da görülmektedir. Babası tarafından Hasan’a söylenen ağır sözler “Çapkın, haylaz” (Çığıracan, 1332, s.41) ve öğretmeni tarafından tahtaya çıkarılıp herkesin önünde hatasının söylenmesi “Sakin bu haylaza benzemeyiniz” (Çığıracan, 1332, s.42) gibi ifadeler örnek olarak gösterilebilir

6.2.2.27. Sabır ve Tahammül

Bu konu başlığı altında dört alt başlık, sekiz soru ve bir hikâye verilmiştir. Sabırlı olmanın öneminden söz edilmiş, her engelin arkasında güzelliklerin olduğu, zor derslerin de sabırla kolay bir şekilde öğrenilebileceği vurgulanmıştır. “Sabrın sonu selamettir” atasözleriyle ve “Muhammed’in Tahammülü” isimli hikâyeye de konu desteklenmeye çalışılmıştır.

“Sabırlı bir adam, her vakit bahtiyardır” (Çığıracan, 1332, s.42).

6.2.2.28. Aldatmak-Aldanmak

Konu başlığı altında iki alt başlık, yedi soru, bir hikâye ve bir hadis yer almaktadır. Aldatmak yalanla özdeşleştirilmiş böylece aldatan kişinin, yalan söyleyerek daha da kötü huylara bulaştığı ifade edilmiştir. İki defa aldanmak, budalalıkla özdeşleştirilmiş ve bu davranışın olumsuzluğu “Bir defa aldanmak tecrübe, iki defa aldanmak budalalıktır.”³⁾ (Çığıracan, 1332, s.44) hadisiyle vurgulanmaya çalışılmıştır. “Karga ile Tilki” hikâyesinde tilkiye aldanan karganın ve kargayı aldatan, yiyeceğini kapalı tilkinin davranışlarıyla aldatmak-aldanmak konusu ifade edilmeye çalışılmıştır.

6.2.2.29. Şükran-ı Nimet

Şükran-ı Nimet, “Kendisine vaktiyle yapılan bir iyiliği unutmuyarak aynıyla yine sahibine iyilikle iadeyi arzu etmek” tir (Çığıracan, 1332, s.45). Konu başlığı altında üç alt

3) Yazarın atf yaptığı hadis-i şerifin belirtmiş olduğu şekline herhangi bir kaynaktan ulaşılmamıştır. Muhtemelen kastettiği hadis-i şerif: “Mümin aynı delikten iki defa sokulmaz.” (Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahihul Buhari*, (Darü İbnî Kesir, 1423/2002), “Kitabul Edeb”, 83 (No. 6133) şeklinde olacaktır.

başlık, yedi soru ve bir hikâyeye yer verilmiştir. İyilik gören bir kişinin, bu davranışta bulunan kişinin iyiliğini unutmaması gerektiği vurgulanmıştır. "Bahriye Zabiti" adlı hikâyede babasının ölümüyle üvey annesi tarafından kovulan ve fakir bir kadın tarafından okutulup büyütülen bir çocuğun, bahriye zabiti (deniz subayı) olduktan sonra bu iyiliği unutmayıp o kadına karşı gösterdiği olumlu davranışla konunun önemi dile getirilmiştir.

6.2.2.30. Hakkaniyet

Bu başlık iki alt başlık, beş soru ve bir hikâye ile açıklanmaya çalışılmıştır. Kişinin hakkaniyet sahibi ve doğru bir insan olması ifade edilmiştir. "Bir Terazinin Hürmeti" adlı hikâyeye, hâkimin yanına birbirini şikâyete giden iki komşuya, hâkimin hakkaniyetli davranmasıyla konu açıklanmaya çalışılmıştır.

"Herkesin hakkını kendisine vermeye çalışınız" (Çığıracı, 1332,s.47).

6.2.2.31. Meram

"Meram, istek demektir" (Çığıracı, 1332, s.49). Konu başlığı altında üç alt başlık ve beş soru verilmiştir. Kişinin geleceğe yönelik isteklerinin, hedeflerinin olması ve bu doğrultuda çalışması gerektiği, hedefine ilerlerken karşısına çıkacak hiçbir engelden korkmaması gerektiği ifade edilmiştir. Konu başlığı "Maymun iştahlı olmak"⁴ deyimiyile ifade edilmiş, böyle kişilerin başarılı olamayacağı vurgulanmıştır.

6.2.2.32. Hırsızlık (Sirkat)

Bu konu başlığı altında dört alt başlık, beş soru ve bir hikâyeye verilmiştir. Hırsızlığın kötü bir davranış olduğu vurgulanırken bu başlık altında da pedagojik açıdan çocuğun gelişimini olumsuz etkileyecek cümlelere yer verilmiştir. Hırsızlığın küçük şeyler çalarak başladığını sonrasında ise bir davranış hâline geldiği vurgulanmıştır. Hırsızlığın sonunun pişmanlık olduğu "Ziya'nın Hırsızlığı" hikâyesiyle, Ziya'nın bir mağazada çalışırken yaptığı hırsızlıklarla işten kovulması ve tanıdıklarının önünde düştüğü kötü durumla açıklanmaya çalışılmıştır.

6.2.2.33. Kendi Kendine Hâkim Ol

Bu konu başlığı altında dört alt başlık, yedi soru, bir hikâyeye ve atasözü yer almaktadır. Bireyin yapmak istediği işlerde vicdanın sesini dinleyip başkasına haksızlık yapmamasına ve kendisine hâkim olmasına vurgu yapılmıştır.

"Nefsinin kabul etmediği herhangi bir haksızlığı başkasına yapma" (Çığıracı, 1332, s.53).

Konunun önemi "Vicdan İmtihanı" adlı hikâyeye, Feridun'un kardeşine ve hemşerisine karşı yapmış olduğu haksızlık sonucunda yaptığı vicdan muhasebesiyle hatasını

4) "Sevgi ve eğiliminde kararlılık bulunmayan, bugün şunu yarın ötekini beğenen" (Aksoy, 1994, s.963).

fark etmesi, akabinde kardeşinden özür dilemesiyle ifade edilmeye çalışılmıştır. Soru kısmında “İğneyi kendine çuvaldızı başkasına batır.” atasözüyle kişinin hoşlanılmayan bir davranışın en küçüğünü kendisine uygulayıp etkisini gördükten sonra, daha büyüğünü başkasında denemenin uygun olup olmadığına karar vermesi gerektiği anlatılmak istenmiştir.

6.2.2.34. Vazife

Vazife konu başlığı altında beş alt başlık, on bir soru ve bir hikâye verilmiştir. Herkesin bir vazifesinin olduğu ve bunlara uymakla mükellef olduğu belirtilmiştir. Hikâye, Rıza ile öğretmeni arasında geçen bir konuşma şeklinde, düzen ve vazifelere uyulmasının gerekliliğini kavratmak amacıyla “1. Nizamnameler faidelidir, 2. İnsanlar, kanun ve nizam haricinde de cezalanabilirler” (Çığıracı, 1332, s.54-59) başlıklarıyla verilmiştir. Kişinin uyulması istenen kurallara uymaması durumunda cezalandırılacağı belirtilmiştir. Bazı konu başlıklarında olduğu gibi bu konuda da “Vazifesinde kusur eden adam yaşamağa layık değildir” (Çığıracı, 1332, s.55) şeklinde ağır ifadeler bulunmaktadır.

6.2.2.35. Kin

Konu başlığı beş alt başlık ve bir hikâye ile açıklanmıştır. Kin tutmanın kötü bir fiil olduğu, kendisine karşı kin duyanları affetmesi gerektiği belirtilmiştir. Ancak, vatan düşmanlarına karşı duyulan ve “Millî kin” diye ifade edilen kinin doğru olduğu belirtilmiştir. Özellikle Balkan Harbî'nin unutulmaması ve düşmanlara karşı her vatanseverin kalbinde bir kin bulunması gerektiği “İntikam Duygusu” adlı hikâye ile anlatılmıştır.

“Bir Müslüman Balkan Harbî'nin facialarını unutursa, Rus ve İtalya milletlerinin Müslümanları katliam edişini, mal ve mülkünü yağmalayışını düşünmeyecek, intikam almağa çalışmayacak olursa onun sürünmeğe mahkûm bir miskinden hiçbir farkı kalmaz” (Çığıracı, 1332, s.59-60).

6.2.2.36. Cenab-ı Hak

Cenab-ı Hak konu başlığı altında yedi alt başlık, on soru ve iki okuma parçası verilmiştir. Dünyadaki olayların uyumuna dikkat çekilmiş, ardından bu düzenin tesadüfi olamayacağı, bir yaratıcısının olması gerektiği belirtilmiş ve bu düzenin Allah tarafından meydana getirildiği, Allah'a daima şükredilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

“Allah'a daima şükret. Kudret-i Rabbanîyesine, azamet-i ilahîyesine karşı kalbini daima açık tut” (Çığıracı, 1332, s.62).

“1. Güneş, 2. Suların Yükselip Alçalması” adlı okuma parçalarıyla Allah'ın büyüklüğü, kâinata bulunan her şeye mantıkî bir düzen getirmesiyle vurgulanmak istenmiştir.

6.3. Dil ve Anlatım

İbrahim Hilmi Çığıracı tarafından yazılan Malumat-ı Ahlakiye adlı eser, kendisinin de ifade ettiği gibi çocukların seviyesi göz önünde bulundurularak sade bir dille, Arap

harfleriyle yazılmıştır. Toplumsal değerlerin kazandırılması amacıyla ilkokullarda okutulmak üzere hazırlanan eserde konu başlıkları, konu başlıklarının altında her biri ilke durumunda olan alt başlıklar, konunun açıklanması ve sorular kısmı bulunmaktadır. Dili oldukça sade olan eserde yer yer Arapça (valide, âbâ ve ecdat, hilim, vaat, müstehak, ... vb.), Farsça (peder, hemşire, destgâh, nevaziş,... vb.) kelimeler ve köken olarak İtalyancadan gelen bir kelime (familya) kullanılmıştır. Ancak kullanılan bu tür kelimelerin, o dönemin Osmanlı Türkçesi göz önünde bulundurulduğu zaman çocukların da aşına olduğu kelimeler söylenilebilir. Yazar, birinci baskısının ön sözü sayılabilecek "Birkaç Söz" başlıklı yazısında bu eseri yabancı ve kıymetli birçok eserden istifade ederek meydana getirdiğini belirtse de eserde belirtilmiş herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Dinî referans olarak atıf yapılan hadis-i şerifin de kaynağı belirtilmemiş, yapılan araştırma sonucunda hadisin yazılan şekline herhangi bir kaynaktan ulaşılmamıştır.

Eser incelendiğinde anlatımın güçlendirilmesi ve esere zenginlik katılması amacıyla yer yer teşbih, istifham, intak gibi edebî sanatlarla başvurulduğu görülmektedir. Eserde geçen bazı ahlaki kavramların tanımları alt başlıklarda verilmiş, bazılarının ise doğrudan anlatımına geçilmiştir.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Toplum tarafından kabul gören değerlerin gelecek nesle aktarılması gibi istekler, her toplumu ahlaki değerler konusu üzerinde durmaya yöneltmiştir. Bu isteklerin gerçekleştirilmesi amacıyla kullanılan yöntemlerden biri de çocuklara kitap yoluyla ulaşmak ve böylece istenilen değerleri kazandırmak olmuştur. Bu kitaplardan biri de İbrahim Hilmi ÇİĞİRAÇAN tarafından kaleme alınan ve üç kısım olacak şekilde planlanmış olan "Çocuklara Ahlak Dersleri" adlı kitaptır. Malumat-ı Ahlakiye adıyla ilkokullarda okutulmak amacıyla hazırlanan bu bölüm eserin birinci kısmını teşkil etmektedir. Çocukların seviyesi göz önünde bulundurularak hazırlanan Malumat-ı Ahlakiye adlı eser, ifade edildiği üzere sade ve anlaşılır bir dille yazılmış; 36 ana başlık, 127 alt başlıktan oluşacak şekilde meydana getirilmiştir. Eserde işlenen konulara bakıldığında, ahlaklı ve vatansever bir birey yetiştirmenin göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Konuların daha iyi kavratılması amacıyla konular oldukça basit işlenmiştir. Yazarın "Birkaç Söz" başlığı altındaki ifadesiyle vatanperverane hislerle İsviçre, Fransa ve Belçika'da basılmış nice kıymetli eserlerden faydalanılarak ve kendini yedi yaşında bir çocuk farz edip onların seviyesi göz önünde bulundurularak hazırlanan eser, oldukça önemli bir değerler eğitimi kitabıdır. Konunun pekiştirilmesini sağlayan sorularla, yer yer tarihî olaylarla, hikâyelerle, atasözleri, deyim ve hadislerle esere bir zenginlik kazandırılmış ve edebî sanatlardan eserde faydalanılmıştır. Eserde ele alınan ahlaki değerlerin, günümüz kök değerlerini de (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2017) kapsamı dikkat çeken başka bir özelliktir. Ancak, çocukların psikolojisi göz önünde bulundurulduğunda, eserin bazı bölümlerinde pedagojik açıdan gelişimlerini olumsuz etkileyebilecek ifadelerin olduğu da görülmektedir. Eserde Osmanlıların ahlaki özellikleri vurgulanarak övülmeye gidilmiştir. Kin tutmamak ve düşmanlık yapmamak üzerinde durulmuş, gerektiğinde bu davranışları sergileyenlere karşı bile iyi-

lik ve af yolunun tutulması tavsiye edilmişken, Zulüm- Merhametsizlik konu başlığında yazarın, Abdülhamid-i Sani'ye karşı "Büyük zalim bir padişah idi. Bir er edasıyla bir haneyi hemen söndürür, ateş yakar, içindeki insanları hapse sokar sürgüne gönderir, her şeyi yakıp mahvettirirdi...." (Çığıracan,1332, s.33-34) vb. bir kin göstergesi olan şahsi ifadeler kullanması bu durumla tezat teşkil etmektedir.

Sonuç itibariyle toplum tarafından kabul gören değerleri ele alması açısından Malumat-ı Ahlakiye, önemli bir değerler eğitimi kitabıdır. Osmanlı Türkçesiyle yazılan eserin, yazarın siyasi fikirlerinin bir yansıması niteliğinde olan ifadelerinin kaldırılması ve pedagojik açıdan çocukların gelişimine olumsuz etki edecek bazı cümlelerin dışarıda tutulması kaydıyla günümüz Türkçesine aktarılması durumunda alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. A. (1994). *Atasözleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
- Albayrak, N. (1993). İbrahim Hilmi ÇIĞIRAÇAN. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8, 299-300.
- Bilmen, Ö. N. (1967). *Dini ve felsefi ahlak lügatçesi*. İstanbul: Bilmen Yayınevi.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *Sahihul Buhari*. Dârü İbni Kesir, 1423/2002.
- Çığıracan, İ. H. (1328). *Çocuklara ahlak dersleri – Malumatı ahlakiye*. İstanbul: Sırat-ı Müstakim Matbaası.
- Çığıracan, İ. H. (1332). *Çocuklara ahlak dersleri – Malumatı ahlakiye*. İstanbul: Şems Matbaası.
- Ekşi, H. (2003). Temel insani değerlerin kazanılmasında bir yaklaşım: Karakter eğitimi programları. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(1), 79-96.
- Er, M. A. ve Ulaş, A. H. (2020). İlkokul 4. sınıf öğrencilerine yardımlaşma ve saygı değerlerinin kazandırılmasında drama etkinliklerinin etkililiği. *EKEV Akademi Dergisi*, 81, 209-228.
- Erşahin, İ. (2004). *Tüccarzade İbrahim Hilmi Çığıracan hayatı ve eğitim görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2017). *Müfredatta yenileme ve değişiklik çalışmalarımız üzerine*. https://ttkb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_07/18160003_basin_aciklama-si-program.pdf adresinden 16 Mayıs 2020'de edinilmiştir.
- Topçu, N. (2016). *Türkiye'nin maarif davası*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2020). *Güncel Türkçe sözlük*, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=ahlak%20> adresinden 31 Mayıs 2020'de alınmıştır.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.